www.edcbmj.ir e-ISSN: 2345-5284

Education Strategies in Medical Sciences (ESMS)

Journal homepage: www.edcbmj.ir/en e-ISSN: 2345-5284

Baqiyatallah University of Medical Sciences

The Effect of Teaching Philosophy with Indigenous-Iranian Stories on Moral Judgment and Critical Thinking of Students

Seyyedeh Mahnoosh Seyed Mahmoudi[1], Taher Tizdast[1], Hamid Reza Vatankhah[2], Javad Khalatbari[4], Shohreh Ghorban Shiroodi[1]

[1] *Department of Psychology, Tonekabon Branch, Islamic Azad University,Tonekabon,Iran.*

[2] *Department of Psychology, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.*

**Corresponding author: Taher Tizdast, Associate Professor, Department of Psychology, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran. E-mail: tahertizdast@yahoo.com*

Article Info

Keywords: *Philosophy, judgment, Morals, Thinking, Critical, Students*

Abstract

Introduction: Promoting moral judgment and critical thinking is one of the main goals in the education system; therefore, the aim of the present study was to investigate the effect of teaching philosophy with native-Iranian stories on students' moral judgment and critical thinking.

Methods: The quasi-experimental research method was pretest-posttest with a control group. The statistical population included all male and female students of the fourth and fifth grades of elementary school in Chalous in the academic year 2019-2020 who were selected by sampling method available to 30 people and were divided into two groups of 15 experimental and control. They responded to the Ricketts Critical Thinking Scale and the Sinha and Varma Judgment Questionnaire. The experimental group participated in 17 sessions of philosophical training, but the control group was on the waiting list. Data analysis was performed using SPSS software version 22 and multivariate analysis of covariance.

Results: The results showed that there was a difference between the mean scores of moral judgment and critical thinking in the experimental and control groups and the growth rate of moral judgment and critical thinking in the experimental group was higher than the control group ($P < 0.01$).

Conclusion: The philosophy education program with indigenous-Iranian stories had a positive effect on the moral judgment and critical thinking of students.

Copyright © 2020, Education Strategies in Medical Sciences (ESMS). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی
دوره ۱۷، شماره ۴، ۱۴۰۳
صفحات: ۳۷۵-۳۸۵

تأثیر آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش آموزان

سیده مهنوش سیدمحمودی [۱]، طاهر تیزدست [۱*]، حمیدرضا وطن خواه[۲]، جواد خلعتبری[۱]، شهره قربان شیرودی[۱]

[۱] گروه روانشناسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.
[۲] گروه روانشناسی، تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* نویسنده مسوول: طاهر تیزدست، دانشیار، گروه روانشناسی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.
ایمیل: tahertizdast@yahoo.com

چکیده

مقدمه: ارتقاء قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه یکی از اهداف اصلی در نظام تعلیم و تربیت هست؛ بنابراین هدف مطالعه حاضر بررسی تأثیر آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش‌آموزان بود.

روش‌ها: روش پژوهش شبه تجربی از نوع پیش‌آزمون – پس‌آزمون همراه با گروه گواه بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش¬آموزان دختر و پسر پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی شهر چالوس در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ بودند که به روش نمونه‌گیری در دسترس ۳۰ نفر انتخاب و در دو گروه ۱۵ نفره آزمایش و گواه قرار گرفتند؛ و به مقیاس تفکر نقادانه ریکتس و پرسشنامه قضاوت سینها و وارما پاسخ دادند. گروه آزمایش در ۱۷ جلسه آموزش فلسفه ورزی شرکت نمودند اما گروه گواه در لیست انتظار بودند. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ و آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره انجام شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد بین میانگین نمرات قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه گروه آزمایش و گواه تفاوت وجود دارد و میزان رشد قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه در گروه آزمایش از گروه گواه بیشتر بود ($P<۰/۰۱$).

نتیجه‌گیری: برنامه آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش‌آموزان تأثیر مثبت داشت.

واژگان کلیدی: برنامه آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش‌آموزان تأثیر مثبت داشت.

مقدمه

در سال‌های اخیر، توسعه تفکر نقادانه/ انتقادی (Critical Thinking) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف آموزش مطرح شده[۱]؛ و امروزه یکی از اصلی‌ترین معیارهای آموزشی در جهان محسوب می‌شود[۲]. تفکر انتقادی یک فرایند داوری خودتنظیم و هدفمند است که منجر به حل مشکلات و تصمیمات مناسب می‌شود[۳]. مهارت‌های تفکر نقادانه شامل توانایی تحلیل (تشخیص هدف مطالب و پی بردن به ارتباطات موجود در بین آن‌ها)، استنباط (توانایی نتیجه‌گیری از مطالب)، استدلال قیاسی (نتیجه‌گیری بر اساس یک استنباط یا اصل کلی)، استدلال استقرایی (استخراج نتیجه بر اساس دلایل منطقی) و ارزشیابی (تعیین اعتبار مطالب و ارزیابی نحوه ارتباطات بین آن‌ها) هست[۴]. مهارت‌های تفکر نقادانه نوعی از مهارت‌های شناختی است که دارای سه مؤلفه تفکر خلاق، تعهد و بالندگی است[۵]. استفاده از تفکر نقادانه، فرد را قادر می‌سازد که در هر موقعیتی، مراقبت منحصربه‌فرد و متناسبی را ارائه دهد[۶]. استدلال و قضاوت اخلاقی (Ethical Judgment) و تفکر نقادانه نقش مؤثری در تطابق با شرایط محیطی و تحصیلی در دانش آموزان دارند[۷]. قضاوت اخلاقی فرایندی است که در آن فرد تصمیم می‌گیرد که ازنظر اخلاقی چه چیزی صحیح است[۸]. و به چگونگی تفکر شخص در مورد قوانین، آداب و رسوم و برداشت وی اشاره دارد که با رشد فکری و به‌تبع آن رشد اخلاقی همراه با افزایش سن در افراد تکامل می‌یابد[۹]. قضاوت اخلاقی تحت تأثیر عوامل بسیاری مانند ارزش‌های فردی و اثرات بیرونی قرار دارد و ارزش‌های فردی نقش مرکزی در قضاوت اخلاقی بازی می‌کند[۱۰]. استدلال اخلاقی، دامنه وسیعی از رفتارهای دانش آموزان را، ازجمله تقلب در جلسه امتحان، پذیرش یک هم‌کلاسی، میزان تسهیل و تسریع یادگیری مشارکتی، احترام گذاشتن به مقررات، رعایت ادب در بر می گیرد[۱۱]. قضاوت اخلاقی در کودکان نیز باعث عمل کردن به شیوه خاص اخلاقی می شود و رشد سریع قضاوت اخلاقی باعث می شود، کودک بتواند درباره مسائل اخلاقی و ارزشی فکر یا قضاوت کند[۱۲]. از این رو از آنجا که اصول مبانی اخلاقی و قضاوت اخلاقی با مفاهیمی چون عدالت خواهی، نوع دوستی، رعایت حقوق همنوعان، خیرخواهی، توجه کافی به قوانین رسمی و غیر رسمی و مانند آن پیوندی جدایی ناپذیر دارد، بنابراین تأثیر مثبت آن در سلامت جوامع انکار ناپذیر است[۱۳].

یکی از مداخلاتی موثر در جهت بهبود نیازهای دانش آموزان در حوزه‌های شناختی، عاطفی و روانی، آموزش فلسفه ورزی (Philosophy Education) است[۱۴]. فلسفه برای کودکان به عنوان یک برنامه طی چهار دهه اخیر در آمریکا با تلاش لیپمن و با هدف رشد تفکر در کودکان در دانشگاه مونت کلیبر پایه ریزی شد و هدف اولیه فلسفه برای کودکان، تشویق دانش آموزان به تفکر فیلسوفانه، استدلال کردن، تفکر مستقل و انتخاب آگاهانه است[۱۵]. برنامه فلسفه برای کودکان دارای ویژگی‌هایی چون: مهارت‌های شناختی، ارزیابی دلایل و عقاید، کشف و تجزیه‌وتحلیل مفاهیم، شناسایی لایه‌های زیرین احتمالات و فرضیه‌ها، دیدن پیوستگی‌ها، شناسایی استدلال‌های غلط، آزمون فرضیه‌ها و تعمیم نتایج، تنظیم سؤالات[۱۶]، روشن‌سازی ایده‌ها، تنظیم مباحث، تصحیح کردن و تغییر دادن مباحث از پاسخ به انتقاد، پیدا کردن مثال‌ها و مثال‌های مرتبط، پیدا کردن شباهت‌ها و تفاوت‌ها، دیدن گسترده‌تر چشم‌اندازها و دیدگاه‌ها، تنظیم و آزمودن معیارها، ثابت‌قدم بودن، خود تصحیحی، مهارت‌های مشارکتی، خوب گوش کردن به دیگران، داشتن ذهنی بازی احترام به دیدگاه دیگران، اطمینان به بیانات خود، تمایل به پیشنهاد انتقادی، تمایل به پذیرش و پاسخ به انتقادات، اقدامات شایسته و مناسب برای کاوشگری و ارزش قائل شدن به عقلانیت است[۱۷].

رویکردهای مختلفی(رویکرد فرایندی، رویکرد محتوایی، رویکرد مبتنی بر پیوند فلسفه و ادبیات و رویکرد مبتنی بر زمینه فرهنگی متون) در آموزش فلسفه برای کودکان وجود دارد، که رویکرد مطالعه حاضر مبتنی بر زمینه فرهنگی متون است. بدین معنی که محتوای آموزشی انتخاب شده در این پژوهش، داستان های بومی هستند[۱۸]. برنامه آموزش فلسفه فرصت اکتشافی مهیجی را برای موضوعاتی فراهم می‌کند که ذهن کودک را درگیر خود می‌کند، علاوه بر پرورش قدرت تفکر و مراقبه در مسائل، منجر به تفکر تأملی، تفکر مشارکتی، احساس خودکفایی در تولید و توسعه ایده‌ها و مسئولیت اخلاقی می‌شود و می‌تواند از احساس حقارت در کودک جلوگیری کند[۱۹]. آموزش فلسفه در ارتقای توانایی استدلال، پرورش خلاقیت، پرورش تفکر انتقادی، پرورش

درک اخلاقی و ارزش‌های هنری، پرورش شهروندی و رشد مهارت‌های بین فردی و برون فردی (اجتماعی) مؤثر هست[۲۰]. در کشورهای زیادی، برنامه فلسفه برای کودکان در حوزه های مختلف و به منظور آموزش ارزش های جامعه در مدارس، آموزش تفکر، مقابله با شتاب تغییرات در جهان معاصر، نزدیک شدن به رسالت اصلی مدارس، تربیت شهروند معقول، خرسند و حساس به مسائل جهانی (مانند محیط زیست و...)، تقویت قدرت داوری، استدلال و قدرت تمییز در دانش آموزان در حال اجراست، که این امر اهمیت و ضرورت اجرای برنامه فلسفه برای کودکان را کاملا موجه ساخته است. از طرفی ریشه و ماهیت بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی در نوجوانان و جوانان از عدم بلوغ اخلاقی آن‌ها ناشی می‌شود، این مشکل به نوبه خود می‌تواند منجر به بسیاری از مشکلات اجتماعی، خانوادگی و فرهنگی شود[۲۱]. بعلاوه تفکر نقادانه یک مهارت آموخته‌شده است که نیاز به آموزش و تمرین دارد[۲۲]. در همین راستا بسیاری از محققان، به‌ضرورت آموزش فلسفه به کودکان تأکید ورزیده‌اند[۲۳]. همچنین با توجه به آنچه بیان شد مشخص است که پژوهشگران بیشتر به بعد قضاوت اخلاقی در رشد اخلاق پرداخته‌اند، همچنین بیشتر از داستان‌های خارجی (فیلیپ کم) استفاده نموده‌اند، بنابراین ضروری است برنامه آموزش فلسفه در میان مناطق مختلف قومی با رویکرد فرهنگ ایرانی و با در نظر گرفتن کمبودهای تحقیقات پیشین انجام شود، تا بتوان تعمیم‌پذیری اجرایی آن را در کشور بیشتر کرد. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش آموزان ابتدایی انجام شد و به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش آموزان ابتدایی اثربخش هست؟

روش‌ها

پژوهش کاربردی حاضر شبه تجربی از نوع پیش‌آزمون – پس‌آزمون همراه با گروه گواه بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان دختر و پسر پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی شهر چالوس در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ بودند(۷۹۲۰ نفر). از آنجایی که حداقل نمونه در طرح‌های آزمایشی ۱۵ نفر برای هر گروه توصیه‌شده است[۲۴]، به روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۳۰ نفر(انتخاب و در دو گروه آزمایش و گواه قرار گرفتند (هر گروه ۱۵ نفر) قرار گرفتند. ملاک‌های ورود به پژوهش عبارت بود از دانش‌آموزان پایه‌ی چهارم و پنجم ابتدایی، رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش، نداشتن سابقه اختلال روانی و بیماری- های جسمی خاص و مزمن بر اساس پرونده سلامت و ملاک خروج شامل عدم همکاری و ناقص بودن پرسش‌نامه‌های پژوهش بود. ابزار پژوهش شامل پرسش نامه های زیر بودند:

مقیاس تفکر نقادانه: پرسشنامه گرایش به تفکر انتقادی یک ابزار خود گزارشی هست که توسط ریکتس در سال ۲۰۰۳ ساخته‌شده که میزان تمایل به تفکر نقادانه را می‌سنجد. این پرسشنامه دارای ۳۳ سؤال که سه زیر مقیاس خلاقیت (۷، ۵، ۱، ۲۹، ۲۸، ۲۵، ۲۴، ۱۷، ۱۴، ۱۱)؛ کمال یا بالیدگی (۳۳، ۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۳، ۱۹، ۱۵، ۱۲، ۲)؛ تعهد (۲۷، ۲۲، ۲۰، ۱۸، ۱۶، ۱۳، ۱۰، ۹، ۶، ۴، ۳) را بر روی یک طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای از شدیداً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵ می‌سنجد و سؤال‌های ۳۳، ۳۲، ۳۰، ۲۳، ۱۹، ۱۵، ۱۲، ۲ به‌صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. لذا دامنه نمرات بین ۳۳ تا ۱۶۵ هست و نمرات بالاتر نشان‌دهنده تفکر نقادانه بیشتر هست. ریکتس، روایی صوری این مقیاس را تأیید و ضریب پایایی برای زیر مقیاس خلاقیت ۰/۷۵، بالیدگی ۰/۵۷ و تعهد ۰/۸۶ گزارش نمود[۲۵]. در مطالعه پاک مهر و همکاران، برای روایی نتایج حاصله از تحلیل عاملی تأییدی نیز حاکی از برازش مطلوب و قابل‌قبول سؤالات داشت. نتایج روش دونیمه کردن نیز نشان داد ضریب قابلیت اعتماد آزمون در حد مطلوبی است، همچنین پایایی به روش همسانی درونی برای مؤلفه‌های خلاقیت، بالیدگی و تعهد به ترتیب ۰/۶۴، ۰/۷۶ و ۰/۷۲ به دست آمد[۲۶]. در مطالعه حاضر پایایی به روش همسانی درونی(آلفای کرونباخ) برای مؤلفه‌های خلاقیت، بالیدگی و تعهد به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۷۸ و ۰/۷۹ به دست آمد.

پرسش‌نامه قضاوت اخلاقی: این پرسش‌نامه توسط سینها و وارما در سال۱۹۷۱ ساخته و در سال ۱۹۹۸ مورد ارزیابی و تجدید قرار گرفت و برای کودکان ۶ تا ۱۱ سال کاربرد دارد. این آزمون۵۰ سؤال چندگزینه‌ای دارد که آزمودنی باید درباره آن‌ها تصمیم اخلاقی بگیرد، زمینهٔ کار اخلاقی را در اظهارنظرها گروه‌بندی کند، میان کلمات و معنای اخلاقی رابطه برقرار نماید، در برابر مشکلات اخلاقی استدلال منطقی کند و تعاریف مناسب ارزش‌های اخلاقی را انتخاب نماید. برای هر پاسخ درست، یک

نمره و برای هر پاسخ غلط صفر منظور می‌گردد. سینها و وارما روایی محتوایی این ابزار را تأیید و پایایی با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ گزارش نمودند[۲۷]. در مطالعه زینعلی پور وهمکاران، روایی محتوایی توسط اساتید و متخصصان روانشناسی و علوم تربیتی تأیید و پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۹ به دست آمد[۲۸]. در مطالعه حاضر پایایی به روش همسانی درونی(آلفای کرونباخ) ۰/۷۸ به دست آمد.

در مطالعه حاضر از بسته آموزش فلسفه ورزی برای کودکان با داستان‌های بومی- ایرانی نوشته نویدیان و همکاران که دارای مضامین فلسفی هستند، استفاده شد[۱۸]. هسته مرکزی این برنامه دربرگیرنده تعدادی داستان‌های فلسفی همراه با کتاب‌های راهنمای معلمان است، این داستان‌ها پر از معما، پرسش و مسائلی پیرامون مفاهیم رقابت‌طلبی و حوادث ویژه کودکان هستند که محرکی برای تفکر، پرسش و تفکر نقادانه در آنان هست[۲۹].

فلسفه برای کودکان برنامه ای است که با استفاده از داستان و پرسش و پاسخ سقراطی میان دانش آموزان و با هدایت معلم، دانش آموزان به یادگیری مفاهیم اخلاقی می پردازند، این برنامه روند مخصوص به خود دارد. روند اساسی در آموزش فلسفه برای کودکان اجتماع پژوهشی است؛ فرصتی برای گفتگو و بازگو کردن اندیشه های فردی و تحلیل و مقایسه جمعی برای رسیدن به برداشت های نو در جهان فکری دانش‌آموزان است[۳۰]. روایی محتوایی داستان‌ها توسط پژوهشگرانی مختلف تأییدشده است. همچنین روایی این بسته در مطالعه نویدیان وهمکاران، توسط مدرسان دانشگاه آزاد و پیام نور بررسی و نظرات آن‌ها با استفاده از روش تحلیل لاشه تحلیل شد و نمره آن ۰/۹۸ به دست آمد که نشان‌دهنده توافق بالای اساتید بود[۱۸]. در جدول۱. خلاصه مباحث آموزشی گزارش‌شده است.

خلاصه جلسات آموزش فلسفه ورزی برای کودکان با داستان‌های بومی

جلسات	عنوان داستان
اول	بیان مقدمه‌ای در مورد آموزش فلسفه برای کودکان در سطح فهم آن‌ها و روش و قوانین کلاس، خواندن داستان شیخ گرگانی و گربه و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
دوم	خواندن داستان خیر و شر و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
سوم	خواندن داستان تو نیکی می‌کند و در دجله انداز و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
چهارم	خواندن داستان مرد گل‌خوار و عطار قند فروش و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
پنجم	خواندن داستان لاک‌پشت فیلی و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
ششم	خواندن داستان طبقه هفتم غربی و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
هفتم	خواندن داستان شب گربه‌های چشم‌سفید و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
هشتم	خواندن داستان اسیری که دشنام داد و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
نهم	خواندن داستان ملک‌زاده کوتاه‌قد و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
دهم	خواندن داستان عاقبت گرگ‌زاده و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
یازدهم	خواندن داستان غلام دریا ندیده و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
دوازدهم	خواندن داستان بز پیرمرد روستایی و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
سیزدهم	خواندن داستان چاق و لاغر و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
چهاردهم	خواندن داستان آخرین فن کُشتی و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
پانزدهم	خواندن داستان سنگ انتقام و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
شانزدهم	خواندن داستان سفر پرخطر و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان
هفدهم	خواندن داستان دوستی موش و قورباغه آبی و بحث و گفتگو پیرامون محتوای داستان

نحوه اجرا به این صورت بود که؛ بعد از انتخاب نمونه و جایگزین کردن آن‌ها به‌صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و گواه، برنامه آموزش فلسفه صرفاً برای گروه آزمایش اجرا شد. این برنامه در قالب ۱۷ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای به‌صورت گروهی و هفته‌ای دو بار در مدت دو ماه اجرا شد. در این پژوهش تمامی اصول اخلاقی مرتبط ازجمله محرمانه بودن پرسشنامه‌ها، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان در پژوهش و اختیار خروج از پژوهش رعایت شده است. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ و آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شد.

یافته‌ها

در جدول ۲. یافته‌های جمعیت شناختی افراد گروه‌های موردمطالعه گزارش‌شده است.

جدول ۲. یافته‌های جمعیت شناختی به تفکیک دو گروه آزمایش و گواه

متغیرهای جمعیت‌شناختی		آموزش فلسفه		گواه	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
جنسیت	پسر	۶	۴۰	۷	۵۳/۳
	دختر	۹	۶۰	۸	۴۶/۷
سن	۱۰ سال	۶	۴۰	۷	۴۶/۷
	۱۱ سال	۹	۶۰	۸	۵۳/۳

میانگین و انحراف معیار نمرات پیش آزمون پس آزمون متغیرهای قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دو گروه آزمایش و گواه در جدول ۳. ارائه شده است.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی نمرات پیش آزمون- پس آزمون در دو گروه آزمایش و گواه

متغیر	وضعیت	گروه	میانگین	انحراف معیار
خلاقیت	پیش آزمون	گواه	۲۱/۸۷	۲/۶۱۵
		آزمایش	۲۲/۲۷	۲/۵۴۹
	پس آزمون	گواه	۲۲/۷۳	۲/۴۰۴
		آزمایش	۲۵/۱۷	۳/۱۹۳
کمال	پیش آزمون	گواه	۲۴/۸۰	۳/۰۹۸
		آزمایش	۲۶/۳۳	۳/۰۳۹
	پس آزمون	گواه	۲۵/۲۷	۳/۱۷۳
		آزمایش	۲۹/۱۳	۳/۵۲۳
تعهد	پیش آزمون	گواه	۲۳/۴۳	۳/۴۶۱
		آزمایش	۲۳/۲۴	۴/۱۳۱
	پس آزمون	گواه	۲۳/۹۰	۲/۸۷۸
		آزمایش	۲۶/۲۴	۴/۱۷۵
نمره کلی تفکر نقادانه	پیش آزمون	گواه	۷۰/۱۰	۴/۹۱۶
		آزمایش	۷۱/۹۰	۴/۳۴۲
	پس آزمون	گواه	۷۱/۸۴	۵/۳۹۶
		آزمایش	۸۰/۵۵	۵/۷۹۵
قضاوت اخلاقی	پیش آزمون	گواه	۳۴/۸۰	۱/۶۳۴
		آزمایش	۳۵/۰۷	۱/۷۸۲
	پس آزمون	گواه	۳۵/۳۳	۱/۹۷۰
		آزمایش	۳۷/۳۰	۲/۴۹۱

بر اساس نتایج بدست آمده از جدول۳. میانگین نمرات گروه آزمایش در مرحله پس آزمون نسبت به مرحله پیش آزمون، در مقایسه با گروه گواه، افزایش یافته است.

جدول ۴. نتیجه آزمون لوین برای بررسی همگنی واریانس ها

متغیر	F	درجه آزادی۱	درجه آزادی ۲	سطح معنی داری
خلاقیت	۱/۴۴۴	۱	۲۸	۰/۲۴۰

کمال	۱/۲۳۹	۱	۲۸	۰/۲۷۵
تعهد	۰/۸۸۲	۱	۲۸	۰/۳۵۶
قضاوت اخلاقی	۲/۶۶۴	۱	۲۸	۰/۱۱۵

همانطور که جدول۴. نشان می دهد، نتایج آزمون لوین در هیچ یک از متغیرها معنی‌دار نمی باشد، از این رو فرض صفر مبنی برای همگنی واریانس متغیرها مورد تایید قرار می گیرد.

جهت بررسی اثربخشی آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر تفکر نقادانه دانش‌آموزان ابتدایی، از آزمون تحلیل کواریانس چند متغیری استفاده شد.پیش از انجام تحلیل پیش‌فرض‌های تحلیل کواریانس چند متغیری شامل همگنی شیب رگرسیون، همسانی ماتریس کواریانس‌ها با استفاده از آزمون ام باکس، همگنی واریانس متغیرهای وابسته با استفاده از آزمون لوین و نرمال بودن توزیع نمرات با آزمون شاپیرو-ویلک مورد بررسی قرار گرفت که با توجه به عدم تخطی از این مفروضه‌ها استفاده از آزمون تحلیل کواریانس چند متغیری بلامانع می‌باشد. پس از بررسی پیش فرض‌های تحلیل کواریانس چندمتغیری، نتایج آزمون نشان داد که بین دو گروه در مولفه‌های تفکر نقادانه تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($F_{3.23}$=۱۰/۸۶۷، p<۰/۰۱، Wilks Lambda=۰/۴۱۴). برای بررسی این که گروه آزمایش و گواه در کدام یک از مولفه‌های تفکر نقادانه با یکدیگر تفاوت دارند در جدول ۵. نتایج تحلیل کواریانس تک متغیری گزارش شده است.

جدول ۵. نتایج تحلیل کواریانس تک متغیری تفاوت گروه آزمایش و گواه در مولفه‌های تفکر نقادانه

متغیر	منبع	میانگین	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	F	P	اندازه اثر
خلاقیت	آزمایش	۲۴/۹۰۶	۱/۹۰۵	۰/۳۸۷	۱۱/۵۹۹	۰/۰۰۲	۰/۳۱۷
	گواه	۲۳/۰۰۱					
کمال	آزمایش	۲۸/۴۶۶	۲/۵۳۲	۰/۴۷۶	۱۳/۵۵۸	۰/۰۰۱	۰/۳۵۲
	گواه	۲۵/۹۳۴					
تعهد	آزمایش	۲۶/۳۳۴	۲/۵۲۸	۰/۵۶۷	۹/۵۳۱	۰/۰۰۵	۰/۲۷۶
	گواه	۲۳/۸۰۶					

با توجه به جدول ۴. آماره F برای مولفه‌های خلاقیت (P<۰/۰۱، $F_{1.25}$=۱۱/۵۹۹)، کمال (P<۰/۰۱، $F_{1.25}$=۱۳/۵۵۸) و تعهد (P<۰/۰۱، $F_{1.25}$=۹/۵۳۱) معنی‌دار است. این یافته‌ها نشانگر آن هستند که بین گروه‌ها در این متغیرها تفاوت معنی‌داری وجود دارد. نتایج بررسی میانگین‌ها در جدول فوق نشان می‌دهد که میانگین گروه آزمایش در تصور خلاقیت (۲۴/۹۰۶)، کمال (۲۸/۴۶۶) و تعهد (۲۶/۳۳۴) بیشتر از میانگین گروه گواه در این متغیرها به ترتیب با میانگین (۲۳/۰۰۱)، (۲۵/۹۳۴) و (۲۳/۸۰۶) می‌باشد. با توجه به این یافته‌ها می‌توان گفت که آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی موثر بوده و موجب افزایش تفکر نقادانه دانش‌آموزان ابتدایی می‌گردد. همچنین اندازه اثر در جدول ۵. نشان می‌دهد که عضویت گروهی ۳۱/۷ درصد از تغییرات خلاقیت، ۳۵/۲ درصد از کمال و ۲۷/۶ درصد از تغییرات تعهد را تبیین می‌کند.

به منظور بررسی اثربخشی آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان ابتدایی، از آزمون تحلیل کواریانس تک متغیری استفاده شد.پیش از انجام تحلیل پیش‌فرض‌های تحلیل کواریانس تک متغیری شامل همگنی شیب رگرسیون، همگنی واریانس متغیرهای وابسته با استفاده از آزمون لوین و نرمال بودن توزیع نمرات با آزمون شاپیرو-ویلک مورد بررسی قرار گرفت که با توجه به عدم تخطی از این مفروضه‌ها استفاده از آزمون تحلیل کواریانس تک متغیری بلامانع می‌باشد.

جدول ۶. نتایج تحلیل کواریانس تک متغیری تفاوت گروه آزمایش و گواه در متغیر قضاوت اخلاقی

متغیر	منبع	میانگین	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	F	P	اندازه اثر
قضاوت اخلاقی	آزمایش	۳۷/۱۸۶	۱/۷۳۹	۰/۴۴۹	۷/۴۶۸	۰/۰۱۱	۰/۲۱۷

با توجه به جدول ۶، آماره F برای قضاوت اخلاقی (P<۰/۰۵، $F_{1.27}$=۷/۴۶۸) معنی‌دار است. این یافته‌ها نشانگر آن هستند که بین گروه‌ها در این متغیر تفاوت معنی‌داری وجود دارد. نتایج بررسی میانگین‌ها در جدول فوق نشان می‌دهد که میانگین گروه آزمایش در قضاوت اخلاقی (۳۷/۱۸۶) بیشتر از میانگین گروه گواه در این متغیره با میانگین (۳۵/۴۴۷) می‌باشد. با توجه به این یافته‌ها می‌توان گفت که آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی موثر بوده و موجب افزایش قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان ابتدایی می‌گردد. همچنین اندازه اثر در جدول ۵، نشان می‌دهد که عضویت گروهی ۲۱/۷ درصد از تغییرات قضاوت اخلاقی را تبیین می‌کند.

بحث

هدف پژوهش حاضر تعیین تأثیر آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش آموزان ابتدایی بود. نتایج نشان داد که بین دو گروه آزمایش و گواه، در نمرات مربوط به تفکر نقادانه ومولفه‌های آن (خلاقیت، کمال و تعهد)، در پس‌آزمون تفاوت معناداری وجود دارد. با توجه به بالاتر بودن میانگین نمرات گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون، نتیجه می‌شود که آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی مؤثر بوده و موجب ارتقای تفکر نقادانه و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان ابتدایی شد. یافته فوق با مطالعات پیشین در این زمینه همسو است. به طور مثال مطالعه شاه محمدی در دانش آموزان دختر پایه ششم ابتدایی شهرری نشان داد که آموزش فلسفه برای کودکان بر تفکر انتقادی و مؤلفه‌های آن (خلاقیت، تعهد، بالندگی) تأثیر معناداری داشته است[۳۱]. مطالعه‌ای دیگر نشان داد که آموزش فلسفه بر تفکر انتقادی و ابعاد آن (استنباط، استنتاج، تعبیر و تفسیر و ارزشیابی استدلال‌های منطقی) مؤثر است[۳۲]. در همین راستا پژوهش‌ها از اثربخشی آموزش فلسفه بر تفکر انتقادی دانش آموزان پایه ششم[۳۳]، آموزش فلسفه به شیوه حلقه کندوکاو بر تفکر انتقادی در دانش‌آموزان دوره ابتدائی[۳۴]، تأثیر برنامه فلسفه برای کودکان در پرسش‌گری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان پایه‌های سوم تا پنجم ابتدایی[۳۵] حکایت دارند. در تبیین یافته فوق می‌توان گفت، آموزش فلسفه به کودکان باعث افزایش کنجکاوی و پرسش‌های دانش آموزان، تمایل آن‌ها به اصلاح خود و شناخت خویشتن، احترام به دیگران، انعطاف‌پذیری، احساس یگانگی معلم و دانش آموزان می‌شود. دانش آموزان با حضور در اجتماع پژوهشی، حول محتوایی که معمولاً به شکل داستان ارائه می‌شود به بحث و گفت‌وگو در مورد مسائل موجود در جامعه و متن زندگی روزمره می‌پردازند. داستان استعاره‌هایی برای زندگی واقعی انسان را خلق می‌کند و همچنین موجب پیوند انسان با آن است[۳۶]. به‌طورکلی آموزش فلسفه به کودکان ، دانش آموزان را بر آن داشته است تا با احترام خاصی به یکدیگر گوش فرا دهند، چیزی به عقاید یکدیگر بیفزایند، حرف‌های یکدیگر را زیر سؤال می‌برند تا دلایلی برای سایر عقاید تائید نشده و بی‌پشتوانه فراهم آورند. همچنین دانش آموزان تلاش می‌کنند بحث را تا جایی ادامه دهند که به نتیجه برسد، نه تا جایی که خط مرز مقررات درسی انشا می‌کند. در آن گفت‌وگویی شکل می‌گیرد که به‌سوی مطابقت با منطق پیش می‌رود. درنتیجه، وقتی این روند در شرکت‌کنندگان درونی شد، یا ناخودآگاه به آن‌ها منتقل شد آن‌ها به این فکر خواهند افتاد که در سایر امور زندگی، در مواجهه با اتفاقات واقعی و جدید، از چیزهایی که یاد گرفته‌اند، بهره ببرند[۳۷]. همچنین ازآنجایی‌که بالندگی تنظیم سازگارانه تحولی است که درنتیجه آن افراد جوان فراتر از منافع شخصی خود حرکت کرده و ضمن ارزش نهادن به‌نظام اجتماعی، مروج برابری، دموکراسی، عدالت اجتماعی و آزادی فردی می‌شوند و خود را متعهد به عمل در این زمینه می‌دانند. آموزش فلسفه به‌عنوان یک روش تأثیرگذار بر نوع نگرش و تفکر افراد، به انسان‌ها می‌آموزد تا در جامعه در کنار منافع شخصی، منافع دیگران را هم مدنظر قرار داده و ضمن اینکه به قانون و ارزش‌های جامعه اهمیت می‌دهند، آزادی فردی خود را هم در نظر بگیرند و متعهد به ارزش‌ها و قوانین جامعه در عمل بشوند. آموزش فلسفه به کودکان باعث می‌شود که کودکان از همان دوران ابتدایی در قبال اطرافیان متعهد باشند و مسئولانه عمل کنند[۳۸].

دیگر نتیجه پژوهش نشان داد که بین دو گروه آزمایش و گواه، در نمرات قضاوت اخلاقی، در پس‌آزمون تفاوت معناداری وجود دارد. با توجه به بالاتر بودن میانگین نمرات گروه آزمایش در مرحله پس‌آزمون، نتیجه می‌شود که آموزش فلسفه ورزی با

داستان‌های بومی- ایرانی مؤثر بوده و موجب بهبود قضاوت اخلاقی در دانش‌آموزان ابتدایی شد. نتیجه به‌دست‌آمده هم‌راستا با نتایج مطالعات پیشین در این زمینه هست. به عنوان مثال مطالعه ایمان نژاد و همکاران نشان داد که از طریق آموزش فلسفه برای نوجوانان می‌توان باورهای زیبایی‌شناختی و قدرت قضاوت اخلاقی آنان را تقویت کرد[۳۵]. در همین راستا پژوهش جلیلیان و همکاران، نشان داد اجرای برنامه آموزش فلسفه به کودکان برافزایش توانایی حل مسئله و رشد قضاوت اخلاقی دانش آموزان تأثیر مثبتی داشته است[۳۹]. در همین راستا پژوهش ها از تاثیر آموزش فلسفه بر قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان نابینا[۱۸]، آموزش فلسفه به روش حلقه کندوکاو فلسفی به نوجوانان بر قضاوت‌های اخلاقی دانش آموزان دوره متوسطه[۲۰] و تأثیر آموزش فلسفه برای کودکان با استفاده از داستان‌های بومی در رشد اخلاقی دانش آموزان ابتدایی[۲۱] حکایت دارند. در تبیین نتیجه به‌دست‌آمده می‌توان گفت که تفکر فلسفی نیاز به تفکر در مورد تفکر دارد؛ کودک یاد می‌گیرد افکار خود را وارسی کند، مطابقت افکار را با شواهد بررسی کند، فرضیات خود را آزمایش کند و رابطه آن با فعالیت‌های روزمره را بررسی کند. در آموزش فلسفه ، زبان ابزار لازم را برای تفکر فراهم می‌کند و با شرکت و هم‌اندیشی در این جلسات آموزشی، قضاوت اخلاقی کودکان افزایش می‌یابد[۴۰]. به عبارتی آموزش فلسفه برای کودکان نه‌تنها فضایی آگاهی محور برای کشف، پرسش و شناسایی مفاهیمی از قبیل عدالت، حقیقت، واقعیت، رعایت حقوق دیگران و مسئولیت‌پذیری را در یک کلاس فلسفه برای کودکان مهیا می‌کند، بلکه در ایجاد توانایی تشخیص خوب و بد در کودکان نیز تأثیر داشت.

ازجمله محدودیت‌های پژوهش حاضر عدم برگزاری دوره پیگیری و عدم کنترل متغیرهای مداخله‌گر آشکار ازجمله سن، جنس، پایه تحصیلی، شرایط فرهنگی- اقتصادی و ... بود. لذا پیشنهاد می شود که مطالعات آینده با کنترل متغیرهای دموگرافیک از جمله سن و ... همراه با دوره پیگیری برگزار شود. با توجه به نتایج پیشنهاد می‌گردد برای گنجاندن برنامه آموزش فلسفه مبتنی بر فرهنگ ایرانی، در برنامه درسی آموزش‌وپرورش تحقیقات بیشتری در سراسر کشور و با گروه‌های مختلف انجام گردد تا برنامه‌ی آموزش فلسفه به کودکان در برنامه‌های درسی مقطع ابتدایی گنجانده شود. پیشنهاد می‌شود کارگاه و دوره‌های آموزشی دانش‌افزایی در زمینه نقش آموزش فلسفه برای کودکان در پرورش خلاقیت، بالندگی، تعهد و قضاوت اخلاقی در دانش آموزان برای معلمان، والدین و مدیران مدارس برگزار شود.

نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد برنامه آموزش فلسفه ورزی با داستان‌های بومی- ایرانی بر قضاوت اخلاقی و تفکر نقادانه دانش‌آموزان ابتدایی تأثیر مثبت داشت. ازاین‌رو آموزش فلسفه، آموزشی مفید در جهت ارتقای شکوفایی ذهنی دانش آموزان محسوب می‌شود.

ملاحظات اخلاقی

پژوهش حاضر از رساله دکتری نویسنده اول استخراج شده و دارای کد اخلاق IR.IAU.TON.REC.1398.013 از کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی – واحد تنکابن هست.

تضاد منافع

بین نویسندگان تعارض منافعی وجود ندارد.

سپاسگزاری

نویسندگان از تمامی کسانی که در اجرای این پژوهش کمک کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

1. Alipoor V, Seifnaraghi M, Naderi E, Shariatmadari A. Reflection on the barriers to critical thinking in the curriculum of secondary education. Research in Curriculum Planning. 2013;10(36):1-15. (Persian)
2. Changwong K, Sukkamart A, Sisan B. Critical thinking skill development: Analysis of a new learning management model for Thai high schools. Journal of International Studies. 2018;11(2):37-48.
3. Cottrell S. Critical thinking skills: Effective analysis, argument and reflection: Macmillan International Higher Education; 2017.
4. Lai ER. Critical thinking: A literature review. Pearson's Research Reports. 2011;6:40-1.
5. Glaser EM. Defining critical thinking. The International Center for the Assessment of Higher Order Thinking (ICAT, USA)/Critical Thinking Community Retrieved on. 2017;22.

6. Brunt BA. Critical thinking in nursing: An integrated review. The Journal of Continuing Education in Nursing. 2005;36(2):60-7.
7. Talebian L, Sameri M. Impact of Training through Infographic on Ethical Reasoning and Critical Thinking. Ethics in science and Technology. 2020;15(2):171-5. (Persian)
8. Kumar S. Moral Judgement of B.ED student teachers in relation to their social maturity. International Journal of Research-Granthaa. 2017;5(9):250-65.
9. Khakpour M, Mehrafarid M. Moral Judgment in Preschool Children. Thinking and Children. 2013;3(5):1-14. (Persian)
10. Fan YH, Woodbine G, Scully G. Guanxi and its influence on the judgments of Chinese auditors. Asia Pacific Business Review. 2012;18(1):83-97.
11. Mami S, Amirian K. The Effect of Creative Drama on Students' Social Adjustment, Moral Judgment and Creativity. Journal of Instruction and Evaluation. 2017;9(36):75-92. (Persian)
12. Faraji M, Makvandi B, Bakhtiyar Pour S, Eftekhar Saadi Z, Ehteshamzadeh P. Effectiveness of the training of emotion regulation strategies on the development of moral judgment, pro-social behavior and anger control in the students in Ahwaz City. Journal of School Psychology. 2020;9(3):162-80. (Persian)
13. Piri lalalo J, Panahali A, Aghdasi A. Effectiveness of Spiritual Therapy on Psychological Well-being and Moral judgment First Year Boy Students of Secondary School. Journal of Analitical-Cognitive Psycholoy. 2021; 12(45):37-51. (Persian)
14. Karikó S. The New Responsibility and Challenge of Education: The Current and Prospective Situation of Philosophy for Children. Practice and Theory in Systems of Education. 2016;11(2):105-17.
15. Topping KJ, Trickey S. The role of dialog in philosophy for children. International Journal of Educational Research. 2014; 63:69-78.
16. Murris K. The posthuman child: Educational transformation through philosophy with picturebooks: Routledge; 2016.
17. Lipman M. A life teaching thinking: Institute for the Advancement of Philosophy for Children; 2008.
18. Newidyan E, Vahedi S, Fathiazar S, Badri R. The Impact of Teaching Philosophy to Children Using Native Stories in Elementary Students' Ethical Development. Research in Teaching. 2019; 7(3):68-53.
19. Cheraghzadeh M, kord noghabi r, Sohrabi Z. The Effectiveness of Training Philosophy to Children on the Feeling of Loneliness and Disappointment of Students. Thinking and Children. 2019;10(1):37-50. (Persian)
20. Worley P. How to philosophise with children. The Philosophers' Magazine. 2015(69):98-104.
21. Jafari A, Ramani h, Amirimajd M. The prediction of moral judgment in talent and non-talent female students of elementary schools based on individual-family values and self-concept. Research in Cognitive and Behavioral Sciences. 2016;6(2):65-80. (Persian)
22. Snyder LG, Snyder MJ. Teaching critical thinking and problem solving skills. The Journal of Research in Business Education. 2008;50(2):90.
23. D'Olimpio L, Teschers C. Philosophy for children meets the art of living: A holistic approach to an education for life. Philosophical Inquiry in Education. 2016;23(2):114-24.
24. Delavar A. Research methodology in psychology and education. Tehran: Virayesh; 2015. (Persian)
25. Ricketts JC. Critical thinking skills of selected youth leaders: The efficacy of leadership development, critical thinking dispositions, and student academic performance: University of Florida; 2003.
26. Pakmehr H, Mirdrogi F, Ghanaei A, karami M. Reliability, Validity and Factor Analysis of Ricketts' Critical Thinking Disposition Scales in High School. Quarterly of Educational Measurement. 2013;3(11):33-54. (Persian)
27. Sinha D, Verma M. Moral Judgment Test. National Psychological Corporation, Agra, Uttar Prasdesh, India. 1971.
28. Zainalipour H, Zaree E, Mozafari saleh SH. A survey of the extent of educational ethical goals achievement and its relation to moral judgment among students of fifth grade elementary school in Bandar Abbas city. Journal of Educational Scinces. 2012;18(2):31-50. (Persian)
29. Topping KJ, Trickey S, Cleghorn P. A Teacher's Guide to Philosophy for Children: Routledge; 2019.
30. Garrison R, Kanuka H, Hawes D. Blended learning in a research university. Learning Commons Communities of Inquiry. 2002.
31. Shahmohammadi N. A Review of Effectiveness of Teaching Philosophy to Children on Critical Thinking Skills of Sixth-Grade Students. Thinking and Children. 2020;11(1):1-1. (Persian)
32. Darezereshki N, Barzegarbafroee k, zandvanian A. Examining the Effectiveness of Teaching Philosophy on the way community of inquiry on critical thinking and its dimensions of female students in fifth grade in Yazd. Journal of Cognitive Psychology. 2017;5(2):61-70. (Persian)
33. Tabatabaei Z, Mousavi M. The Impact of Teaching Philosophy for Children on

Questioning and Critical Thinking of Iranian Elementary School Girls .Thinking and Children. 2012;2(3):73-90. (Persian)
34. Akrami L, Ghamarani A, Yarmohammadian A. The Effect of Philosophy for Children with Method Community of Inquiry on Moral Judgment and Self-Esteem in Blind Students. Thinking and Children. 2015;5(10):1-16. (Persian)
35. Iman-nejad Ms, Iman-Zade A, Taqi-pur K, Tahmasb-zade Sheikhlar D. The Effectiveness of Teaching Philosophy to Adolescents on Development of Aesthetic Beliefs and Moral Judgments of High School Students through Philosophical Community of Inquiry. Applied Issues in Quarterly Journal of Islamic Education. 2020;4(4):37-68. (Persian)
36. Abdullahpur Baneh Khalkhal R, Moqqaddas Ja Fari MT, Karamipour Shamsabadi MR. A Study of the Impacts of Teaching Philosophy on Promoting the Questioning Skills and Critical Thinking of Female Grade Five Primary School Students. Philosophy and Children. 2013;1(2):37-48. (Persian)
37. Naji, S. Philosophical Inquiry for Children and Adolescents: An Interview with new revolutionary vanguard in education. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies, 2008.
38. Yousefi A, Gordanshekan M. Critical Thinking. Iranian Journal of Medical Education. 2012;11(9):1120-8. (Persian)
39. jalilian s, azimpoor E, jalilian f. Effecasy of Philosophy for Children Program (P4C) on the problem solving abilities and Moral Judgment of students. Educational Research Journal. 2016;3(32):80-101. (Persian)
40. Hayhoe S. Does philosophy disable?: the epistemological model of disability, and the influence of the process of knowledge construction on people with impairments. 2014.